

Academic Article

อรรถปริวรรตศาสนาสู่ปรัชญาศาสนา

Interpretation of Religion to Religious philosophy

พระปลัดธนา อัครธมโม พิมพารัตน์¹, กฤตสุขชิน พลเสน²,พระมหานันต์ อนุตตโร อันวิเศษ³Phrapalad Thana Aggadhhammo Pimparat¹, Kitsuchin Ponsen²,Phramaha Anan Anuttaro Aunwises³

ARTICLE INFO

Name of Author:

1. พระปลัดธนา อัครธมโม พิมพารัตน์
คณะศาสนาและปรัชญา, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

Phrapalad Thana Aggadhhammo Pimparat
Faculty of Religion and Philosophy,
Mahamakut Buddhist University,
Thailand

Email: thanapimparat5710@gmail.com

2. ดร. กฤตสุขชิน พลเสน

บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

Dr. Kitsuchin Ponsen
Graduate School, Mhamakut Buddhist University, Thailand

Email: kitsuchin.pon@mbu.ac.th

Corresponding Author:

3. พระมหานันต์ อนุตตโร อันวิเศษ
คณะศาสนาและปรัชญา, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

Phramaha Anan Anuttaro Aunwises
Faculty of Religion and Philosophy,
Mahamakut Buddhist University,
Thailand

Email: aunwiseta@gmail.com

คำสำคัญ:

อรรถปริวรรต; ปรัชญา; ศาสนา

Keywords:

Interpretation; Philosophy; Religion

Article history:

Received: 07/05/2022

Revised: 21/03/2022

Accepted: 06/04/2023

Available online: 12/06/2023

How to cite:

Pimparat, P. T. A., Ponsen, K. & Aunwises, P. A. A. 2023. Interpretation of Religion to Religious philosophy . *Journal of Philosophical Vision* 28 (1), 146-158.

ABSTRACT

This academic paper aims to study the interpretation of religion and religious philosophy. Focusing on interpretations from religious history into a systematic interpretation with the principles of philosophy. The results showed that humans have always evolved in their interpretation of religion. Until there is a systematic interpretation the interpretation is entirely based on scripture patterns. But with a different focus according to the teachings of each religion, such as faith, reason and wisdom. The philosophy of religion is a systematic interpretation emphasis on religious questioning and try to find answers with the principles of philosophy in metaphysics, epistemology, logic, ethics and aesthetics. That reflects the relationship between philosophy and religion or reason and belief based on the understanding that man recognizes his life as having value and meaning, has the desire and potential to attain the highest truths of life that they decide to choose. Including belief related to religious concepts such as life after death spirit and miracle each religion also has different philosophies from other religions. And these philosophies are guided, through concepts and values behind the teachings related to the beliefs of that religion. When philosophy gets involved with religion analyze and critique religion from the point of view of reason for the religious see reason in religious teachings which the general public may not see. Philosophy makes religious faith more rational. The benefits that philosophy receives from being involved with religion is to increase the content of philosophy to have a religious dimension or more spiritually human.

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาอรรถปริวรรตศาสนาและปรัชญาศาสนา โดยมุ่งเน้นการตีความจากประวัติศาสตร์ทางศาสนาสู่การตีความอย่างเป็นระบบด้วยหลักการของปรัชญา ผลการศึกษาพบว่ามนุษย์มีพัฒนาการในการตีความศาสนาโดยตลอดตามลำดับ จนมีรูปแบบการตีความที่เป็นระบบ การตีความตั้งอยู่บนรูปแบบ การตีความสัมพันธ์ด้วยกันทั้งสิ้น แต่มีจุดเน้นที่ต่างกัน ตามคำสอนของแต่ละศาสนา เช่น ความศรัทธา เหตุผล และปัญญา ส่วนปรัชญาศาสนา คือการตีความที่เป็นระบบ เน้นการตั้งคำถามเชิงศาสนา และพยายามหาคำตอบด้วยหลักการของปรัชญา ในด้านอภิปรัชญา ญาณวิทยา ตรรกศาสตร์ จริยศาสตร์ และสุนทรียศาสตร์ อันสะท้อนถึงความสัมพันธ์ระหว่างปรัชญากับศาสนา หรือเหตุผลกับความเชื่อ โดยมีพื้นฐานบนความเข้าใจว่า มนุษย์ตระหนักถึงชีวิตของตนว่ามีคุณค่าและความหมาย มีความปรารถนาและมีศักยภาพที่จะบรรลุถึงความจริงสูงสุด ของชีวิตที่ตนตัดสินใจเลือก รวมถึงความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดทางศาสนา เช่น ชีวิตหลังความตาย วิญญาณและปาฏิหาริย์ แต่ละศาสนายังมีปรัชญาที่แตกต่างจากศาสนาอื่น ๆ และปรัชญาเหล่านี้ได้รับการชี้นำผ่านแนวคิดและค่านิยมที่อยู่เบื้องหลังคำสอนที่เกี่ยวข้องกับระบบความเชื่อของศาสนานั้น ๆ เมื่อปรัชญาเข้าไปเกี่ยวข้องกับศาสนา วิเคราะห์และวิพากษ์ศาสนาในมุมมองของเหตุผลเพื่อให้ศาสนิกชนมองเห็นเหตุผลที่อยู่ในคำสอนทางศาสนาซึ่งคนทั่วไปอาจมองไม่เห็น ปรัชญาช่วยให้ศรัทธาทางศาสนามีเหตุผลมากขึ้น ส่วนประโยชน์ตอบแทนที่ปรัชญาได้รับจากการไปเกี่ยวข้องกับศาสนา คือการเพิ่มเนื้อหาสาระของปรัชญาให้มีมิติทางศาสนาหรือทางจิตวิญญาณของมนุษย์มากขึ้น

1. บทนำ

การศึกษาแนวคิดและทฤษฎีการตีความทางศาสนานับว่าเป็นสิ่งสำคัญ ยิ่งในยุคปัจจุบันที่เป็นสังคมยุคข่าวสารข้อมูล ผูกโยงอยู่กับภาษาทั้งภาษาพูด ภาษาเขียน การสื่อสารด้วยภาษาเหล่านั้น ล้วนต้องอาศัยการตีความภาษาเพื่อทำความเข้าใจความหมายที่แฝงอยู่ในภาษานั้น ๆ การปรับตัวไปตามสภาพของสังคม ตามยุคสมัย ก็เหมือนกับแม่น้ำที่ปรับตัวไปตามสภาพท้องถิ่น ภูมิประเทศ การเกิดขึ้นของศาสตร์แห่งการตีความในยุคปัจจุบันจึงมีเพียงเป็นการตอบสนองการอยู่ร่วมระหว่างมนุษย์ที่แตกต่างกันทางด้านเชื้อชาติ ศาสนา คติ ความเชื่อเท่านั้น แต่เพราะปัญหาความไม่เข้าใจในบริบทของสังคมที่แปรเปลี่ยนไปอย่างไรรั้น ไม่ประจักษ์ชัดให้เห็นผลได้ว่า มนุษย์จะอยู่ร่วมกันอย่างไรได้อย่างสันติสุข ศาสตร์แห่งการตีความจึงเข้ามามีบทบาทในการแก้ปัญหาลดช่องว่างของจิตใจอันคับแคบของแต่ละคน ในยุคที่มีความหลากหลายที่ก่อให้เกิดความรู้สึก “แบ่งแยก” (Diversity) และ “แปลกแยก” (alienation) ของมนุษย์กับสิ่งต่าง ๆ ไม่เพียงสังคมของมนุษย์ต่อมนุษย์เท่านั้น แต่ยังมีความพยายามแบ่งแยกมนุษย์กับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมด้วย ศาสตร์แห่งการตีความแม้จะมุ่งเข้าใจตัวเอง แต่การเข้าใจตัวเองก็เพื่อเข้าใจคนอื่นเข้าใจในสิ่งที่คนอื่นเป็น ยอมรับในความเป็นตัวตนของเราของเขา ซึ่งนำไปสู่การอยู่ร่วมกันได้ ไม่เพียงแต่มนุษย์เท่านั้นที่ต้องใช้ศาสตร์แห่งการตีความอยู่ตลอดเวลา แม้แต่สัตว์ก็ยังต้องตีความ ฉะนั้น ผู้เขียนเห็นว่าศาสตร์แห่งการตีความเป็นวิธีการแสวงหาโอกาสการอยู่ร่วมกัน การสนทนาระหว่างกัน ไม่เพียงในขอบเขตด้านศาสนา แต่ปัจจุบันศาสตร์แห่งการตีความมีบริบทที่กว้างขวางมากขึ้น การ

ตีความหรืออรรถปริวรรตศาสตร์นั้น เน้นศึกษากระบวนการที่ทำให้ผู้อ่านเกิดความเข้าใจในผู้สร้างตัวบทนั้น และความสัมพันธ์ระหว่างผู้สร้างกับผู้อ่านโดยไม่จำกัดว่าจะต้องเป็นในช่วงเวลาเดียวกันหรือคนละช่วงเวลา การศึกษานี้ทำภายใต้เงื่อนไขของวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ ดังนั้น ศาสตร์สาขานี้จึงเป็นสาขาย่อยหนึ่งของปรัชญาที่สนใจความเข้าใจของมนุษย์ และการตีความตัวบท ในปัจจุบันความหมายของคำว่าตัวบทนั้นถูกขยายออกไปจนเกินขอบเขตของเอกสาร งานเขียน โดยยังได้รวมไปถึง คำพูด การแสดง ผลงานศิลปะ หรือกระทั่งเหตุการณ์ด้วย

2. ความหมาย ทฤษฎีอรรถปริวรรตศาสตร์และการตีความทางศาสนา

2.1 ความหมายและทฤษฎีอรรถปริวรรตศาสตร์หรือการตีความ

อรรถปริวรรตศาสตร์ (hermeneutics) มีการนิยามความหมายไว้อย่างหลากหลาย ครอบคลุมทั้งแนวคิดเรื่องการแปลความ การอรรถาธิบาย การตีความ และการทำความเข้าใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการตีความหมายจากคัมภีร์ ศาสตร์นี้จะเรียกว่าเป็นศาสตร์ใหม่ก็ไม่เชิงนัก หากแต่เป็นระบบการตีความที่สร้างขึ้นโดยกลุ่มศาสนาจารย์ในศาสนาฮิวและศาสนาคริสต์ยุคต้น อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันความสนใจในอรรถปริวรรตศาสตร์ส่วนมากจะมุ่งสนใจไปที่ทฤษฎีแห่งการตีความสมัยใหม่มากกว่า โดยเริ่มสืบสายแนวคิดมาตั้งแต่งานของฟรีดริช ชไลเออมาเคอร์ (Friedrich Schleiermacher) ต่อไปจนถึงงานในศตวรรษที่ 20 ของ มาร์ติน ไฮเดกเกอร์ (Martin Heidegger) รูดอล์ฟ บัลต์มานน์ (Rudolf Bultmann) ฮันส์-จอร์จ กาดาเมอร์ (Hans-Georg Gadamer) และ พอล ริโคเออร์ (Paul Ricoeur) (พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร, 2555)

คำว่า “hermeneutics” มีรากจากศัพท์ภาษากรีกว่า “hermeneuein” (หรือ hermeneia หรือ hermeneus) ซึ่งเป็นคำที่มีหลายความหมาย ได้แก่ “แสดงออก” (express) “อธิบาย” (explain) “แปล” (translate) หรือ “ตีความ” (interpret) (Inwood, 1998) อย่างไรก็ตาม คำนี้โดยพื้นฐานแล้วมีความหมายสัมพันธ์กับการตีความ แม้คำนี้จะปรากฏใช้ครั้งแรกในปี ค.ศ. 1654 ในงานของ เจ. ซี. แดนนอเออร์ (J. C. Dannhauer) เรื่อง Hermeneutica sacra แต่กิจกรรมการตีความนี้บ่งถึงมีมาก่อนนานแล้ว (Briggs, 2006: 57-58) การกล่าวเพียงว่า hermeneutics เกี่ยวกับการตีความ นับเป็นคำอธิบายที่กว้างมาก เนื่องจาก hermeneutics มีความหมายที่หลากหลายและการใช้คำนี้ก็ยังคงเป็นที่สับสนและถกเถียงกันอยู่ในบางจุด เพราะมีการเรียกที่ต่างกัน เช่น ศิลปะแห่งการตีความ (art of interpretation) ศาสตร์แห่งการตีความ (science of interpretation) ศิลปะและศาสตร์แห่งการตีความ (art and science of interpretation) ทฤษฎีการตีความ (theory of interpretation) วิธีวิทยาการตีความ (methodology of interpretation) วิธีการตีความ (methods of interpretation) หลักการตีความ (principles of interpretation) การตีความ (interpretation) การศึกษาเชิงปรัชญาเกี่ยวกับความเข้าใจหรือการทำความเข้าใจ (hermeneutical philosophy) เป็นต้น ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้สามารถจัดเรียงประเภทเพื่อให้เข้าใจง่ายได้ ดังนี้

ปรัชญาที่ศึกษา เกี่ยวกับการทำ ความเข้าใจ	ทฤษฎีและวิธีวิทยา ว่าด้วยหลักการ ตีความ	หลักการตีความ	กิจกรรมการ ตีความ	ตัวบทที่บันทึกผล การตีความ
--	---	---------------	----------------------	-------------------------------

ปัญหาความสับสนเกี่ยวกับความหมายของคำนี้มีมาตั้งแต่เกาก่อน ดังเห็นได้จากเพลโตที่กล่าวไว้ใน Ion (บทสนทนา) ว่ากวีคือ hermeneus (ผู้ตีความ) ของเทพเจ้า และผู้ร่ายบทกวีเป็น hermeneus ของกวี และใน Politikos กับ Epinomis เพลโตก็กล่าวว่า hermeneus คือผู้ตีความคัมภีร์ของเทพเจ้าและกฎหมาย ลักษณะสำคัญของ hermeneus คือ รู้แต่สิ่งที่ผู้อื่นกล่าวหรือเขียนไว้ โดยไม่รู้ว่สิ่งนั้นจริงหรือไม่ hermeneus จึงด้อยกว่า sophia ซึ่งสามารถเข้าถึงความจริงได้ แต่ในอีกทางหนึ่ง อริสโตเติลใช้คำว่า hermeneia มาเป็นชื่อหนังสือตรรกวิทยาชื่อ Peri Hermeneias ซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีในภาษาลาตินว่า De interpretatione หนังสือเรื่องนี้ส่วนหนึ่งเป็นการศึกษาประพจน์เชิงบอกเล่า (indicative proposition) ที่จริงแท้ได้ ในที่นี้ hermeneia หมายถึงข้อความ (statement) ซึ่งเป็นการแสดงออกของประพจน์ จะเห็นได้ว่าความหมายที่เพลโตและอริสโตเติลใช้นั้นแตกต่างกันมาก (Seeböhm, 2004: 10-11)

ซีโบห์ม ชีว้า ออกัส บ็อคห์ (August Boeckh) สามารถอธิบายความแตกต่างนี้ได้โดยแยกองค์ประกอบว่าการตีความ (หรือ “การอธิบาย” ซึ่งเป็นความหมายพื้นฐานของ hermeneia) ประกอบด้วย (1) สิ่งที่เราตีความ (ซึ่งเน้นว่าเป็นตัวบท) (2) กิจกรรมการตีความ (3) ผลการตีความ (Seeböhm, 2004: 11) (ซึ่งบันทึกไว้ในรูปตัวบทเช่นกัน) ความหมายของเพลโตนั้นครอบคลุมองค์ประกอบ (1) และ (2) ขณะที่ของอริสโตเติลกล่าวได้ว่าสัมพันธ์กับองค์ประกอบ (3) เนื่องจากผลการตีความมักแสดงออกมาในรูปข้อความบอกเล่า เมื่อเทียบกันแล้วจะเห็นว่าทั้ง 3 องค์ประกอบนี้ครอบคลุมบางส่วนของประเภทที่ปรากฏในตารางข้างต้น คือ กิจกรรมการตีความ และตัวบทที่บันทึกผลการตีความ ข้อสังเกตก็คือถ้าพิจารณาความหมายที่รวบรวมมาข้างต้นจะพบว่าองค์ประกอบ (1) ไม่ปรากฏในความหมายของ hermeneutics ในปัจจุบันแล้ว และถ้าใช้องค์ประกอบจากการวิเคราะห์รากศัพท์ของบ็อคห์เป็นกรอบ ก็จะมีอีกองค์ประกอบเพิ่มเติมมาอันเป็นผลจากการเข้าใจ hermeneutics ในฐานะ “ศาสตร์และศิลป์” นั่นคือ หลักการตีความ รวมถึงวิธีวิทยาและปรัชญาอันเป็นผลจากการไตร่ตรองศึกษาเกี่ยวกับหลักการตีความ ดังนั้น การให้ความกระจ่างแก่ความหมายของ hermeneutics ที่ใช้ในปัจจุบัน จึงควรให้ความสำคัญกับเรื่องหลักการนี้

จากมุมมองเชิงหลักการตีความของริโกเออร์ (Ricoeur, 1981: 43-44) แบ่ง hermeneutics เป็น 2 ประเภทคือ

1) Regional Hermeneutics บ้างก็เรียกว่า “traditional hermeneutics” เป็นการตีความของเฉพาะกลุ่มคน (เช่น ชาวยิว ชาวคริสต์ และชาวมุสลิม) และใช้เพื่อวัตถุประสงค์เฉพาะ ได้แก่ ตีความคัมภีร์ และตีความกฎหมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่บัญญัติในศาสนา การตีความแบบนี้ไม่เพียงจำกัดกับกลุ่มคนเท่านั้น แต่ยังจำกัดกับจารีต (tradition) ของการตีความด้วย เช่น ชีอะห์ กับ สุนนี มีจารีตการตีความต่างกัน แม้จะเป็นมุสลิม

เหมือนกัน ทั้งนี้ คำว่า “traditional” ไม่ได้หมายความว่าเก่า แต่หมายความว่าขึ้นกับแต่ละ tradition หรือ จารีต

2) General Hermeneutics เรียกได้ว่าเป็น ศาสตร์แห่งการตีความ เกิดขึ้นเมื่อฟรีดริช ชไลเออมาเคอร์ (Friedrich Schleiermacher) พยายามสร้างวิธีวิทยาสำหรับการตีความที่สามารถเป็นพื้นฐานให้แก่วิธีการตีความตัวบททุกประเภทได้ ไม่ว่าจะเป็นกฎหมาย คัมภีร์ทางศาสนา เอกสารทางประวัติศาสตร์ หรือวรรณกรรม แม้วิธีวิทยานี้จะมุ่งให้เป็นสากล ไม่ขึ้นกับจารีตการตีความใด แต่นักอรรถถา ก็สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในงานของตนได้ด้วย

ซีโบห์ม อธิบายความแตกต่างที่สำคัญระหว่างทั้ง 2 ว่า methodical hermeneutics จะเชื่อว่าความจริงของการตีความสามารถรับประกันได้ (warrant) โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาศัยจารีตการตีความซึ่งเชื่อมั่นว่าถูกต้อง และเห็นว่าเป้าหมายการตีความเป็นไปเพื่อนำผลมาประยุกต์ใช้ในชุมชนทางศาสนา นอกจากนี้ ยังยอมรับบทบาทของศรัทธาในสิ่งเหนือธรรมชาติ เช่น เชื่อว่าในการตีความจะมีพระจิต (Holy Spirit) คอยชี้นำ และที่จะขาดเสียมิได้ methodical hermeneutics เห็นว่ามีตัวบทบางเรื่องพิเศษกว่าเรื่องอื่น ๆ ได้แก่ คัมภีร์หลักในจารีตของตนนั่นเอง (ซีโบห์ม, 2004: 6-7) แต่ methodological hermeneutics จะมีลักษณะเป็นวิชาการ เชื่อมั่นว่าตนเองมีฐานะเป็นศาสตร์อันเป็นปรนัย (objective) หลีกเลี่ยงการตัดสินความจริงเท็จของเนื้อหา มีเป้าหมายหลักคือการจัดข้อผิดพลาด เช่น ความผิดพลาดเกี่ยวกับความเข้าใจความหมายของคำหรือข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ และไม่ให้ความสนใจกับเป้าหมายของการประยุกต์ใช้ ซึ่งไม่น่าแปลกใจเนื่องจากการทำงานในฐานะนักวิชาการ ไม่ใช่ในฐานะศาสนิก นอกจากนี้ ยังถือว่าตัวบททุกเรื่องมีฐานะเสมอกัน สามารถศึกษาได้ด้วยวิธีการเดียวกันจากศาสตร์ของตน กล่าวได้ว่าในวงวิชาการตะวันตกปัจจุบัน methodological hermeneutics ยังเป็นกระแสหลักในการศึกษาคัมภีร์อยู่ แม้จะถูกท้าทายโดยกระแสหลังสมัยใหม่ (postmodern) ก็ตาม (Wallace, 2003: 78-79)

เบลเชอร์ (Bleicher, 1980: 3) เสนอว่าเราควรแยกระหว่าง ปรัชญาเกี่ยวกับ hermeneutics และ ปรัชญา hermeneutics อย่างแรก เป็นการไตร่ตรองทางปรัชญาเพื่อให้พื้นฐานแก่ทฤษฎีหรือวิธีวิทยาการตีความ นั่นคือ เป็นการให้รากฐานและทิศทางแก่ methodological hermeneutics ขณะที่อย่างหลังก็คือ ปรัชญาในสายที่พัฒนามาจาก ไฮเดกเกอร์ การแบ่งนี้มีประโยชน์แต่ยังอาจจะยากที่จะเข้าใจ ณ จุดนี้ ประเด็นหนึ่งที่จะใช้เพื่อให้ความกระจ่างได้ในเบื้องต้น ก็คือว่าสำหรับอย่างแรกแล้ว จะให้ความเข้าใจเป็นตัวหลัก และการตีความเป็นสิ่งที่มาช่วยส่งเสริมความเข้าใจ แต่สำหรับอย่างหลัง ความเข้าใจและการตีความเป็นสิ่งเดียวกัน ลักษณะนี้อาจจะใช้ช่วยระบุปรัชญา hermeneutics อื่น ๆ นอกเหนือจากที่พัฒนามาจาก ไฮเดกเกอร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พวกที่จัดเป็น hermeneutics of suspicion เช่น นิตเช่ (Nietzsche) ซึ่งกล่าวว่าทุกสิ่งเป็นการตีความ อย่างไรก็ตาม ยามที่กล่าวถึง ปรัชญา hermeneutics นั้น ตามปกติจะนึกถึงสายที่พัฒนามาจาก ไฮเดกเกอร์ เป็นหลัก

ชไลเออมาเคอร์ และ ดิลเทย์ ต่างก็จัดเป็นผู้เสนอปรัชญาเกี่ยวกับ hermeneutics ในที่นี้จะขอยก ชไลเออมาเคอร์ เป็นตัวอย่างของการแยกระหว่างความเข้าใจและการตีความ ประการแรก ชไลเออมาเคอร์ เห็นว่าความเข้าใจเป็นภาวะปกติ แต่เมื่อใดที่เกิดความไม่เข้าใจ เมื่อนั้นจึงเริ่มกิจกรรมการตีความ (Duke, 1977: 3)

ประการต่อไป ชไลเออมาเคอร์ เห็นว่าการจะตอบคำถามว่า “เราควรจะทำความเข้าใจตัวอย่างไร” อันเป็นคำถามเกี่ยวกับหลักการตีความ เราจะต้องเข้าใจเสียก่อนว่า “อะไรคือความเข้าใจ” (ibid: 1) งานในส่วนปรัชญาของ ชไลเออมาเคอร์ ก็คือการตอบคำถามนี้ เพื่อนำคำตอบที่ได้เป็นกรอบการทำงานสำหรับพัฒนาทฤษฎีเกี่ยวกับหลักการตีความ การตอบคำถามดังกล่าวจะมุ่งแสดงเงื่อนไขที่ทำให้ความเข้าใจเป็นไปได้ โดยเงื่อนไขที่ได้เหล่านี้ จะนำมาเป็นพื้นฐานการสร้างวิธีการตีความอีกต่อหนึ่ง (ibid: 3)

ส่วน “ปรัชญา hermeneutics” นั้นมีเรียกหลายชื่อ เช่น “hermeneutical phenomenology” “ontological hermeneutics” “phenomenological hermeneutics” และ “philosophical hermeneutics” เป็นต้น แต่มีได้หมายความว่าแต่ละชื่อจะสามารถใช้แทนกันได้ ความหมายโดยเฉพาะเจาะจงของแต่ละชื่อนั้นขึ้นกับนักปรัชญาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องด้วย อย่างไรก็ตาม ชื่อเหล่านี้แสดงให้เห็นว่า “ปรัชญา hermeneutics” นั้นสัมพันธ์กับปรากฏการณ์วิทยา (phenomenology) และ ภาววิทยา (ontology) ในแง่ที่สัมพันธ์กับภาวะการดำรงอยู่ของมนุษย์ (existential) นักปรัชญาคนสำคัญนอกเหนือจาก ไฮเดกเกอร์ ได้แก่ กาดาเมอร์ และ ริเกอร์

เบื้องต้น อาจกล่าวถึงความแตกต่างของนักปรัชญาเหล่านี้ได้โดยคร่าว ๆ ว่า ไฮเดกเกอร์ มุ่งให้ความสนใจตีความการดำรงอยู่ของมนุษย์ ขณะที่กาดาเมอร์ นำปรัชญาของ ไฮเดกเกอร์ มาเป็นพื้นฐานการพิจารณาสถานะของการตีความใน “มนุษยศาสตร์” (human sciences) โดยเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อถกเถียงกับ ดิลเทย์ ขณะที่ ริเกอร์ พัฒนาแนวคิดเกี่ยวกับการตีความโดยสังเคราะห์แนวคิดของ ไฮเดกเกอร์ กาดาเมอร์ และ ดิลเทย์ รวมถึงแนวคิดอื่น ๆ เช่น โครงสร้างนิยม (structuralism) และ “hermeneutics of suspicion” (เช่น ของฟรอยด์)

ทั้งนี้ อาจกล่าวได้นักปรัชญาเหล่านี้ (โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กาดาเมอร์) พิจารณาคำถามเดียวกับ ชไลเออมาเคอร์ ว่า “อะไรคือความเข้าใจ” (Hoy, 1991: 171) แต่ในที่สุดแล้วคำตอบที่ได้ทำให้เห็นว่าความเข้าใจเป็นการตีความ เพื่อให้เห็นภาพกว้างในที่นี้จะมุ่งพิจารณาความคิดบางส่วนของ กาดาเมอร์ ซึ่งเป็นผู้ที่กล่าวได้ว่าทำให้เกิด “ปรัชญา hermeneutics” อย่างแท้จริง แม้ว่าเดิมจะมีแฝงอยู่ในงานของ ไฮเดกเกอร์ ทั้งนี้ ความคิดของ ไฮเดกเกอร์นั้นนับได้ว่าเป็นรากเหง้าของทั้ง “philosophical hermeneutics” ของ กาดาเมอร์ และ “deconstruction” ของฌาค แดริดา (Jacques Derrida)

สรุปได้ว่า คำว่า “hermeneutics” ในส่วนที่ไม่ใช่ปรัชญานั้น มีความหมายได้ทั้งการตีความ ผลงานการตีความ และหลักการตีความ เหล่านี้มีบทบาทในเรื่องของการตีความคัมภีร์ทางศาสนา ในส่วนที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับปรัชญานั้นแบ่งได้เป็นสอง คือ ที่หมายถึงปรัชญาเกี่ยวกับ hermeneutics ซึ่งเกี่ยวข้องกับการแสวงหาทฤษฎีและวิธีวิทยาให้แก่หลักการตีความ ได้แก่ งานของ ชไลเออมาเคอร์ และดิลเทย์ เป็นต้น และที่หมายถึงปรัชญา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ที่มีรากมาจาก “hermeneutic phenomenology” ของ ไฮเดกเกอร์ และกาดาเมอร์ ได้นำมาพัฒนาต่อจนกระทั่งเป็น “ปรัชญา hermeneutics” อย่างชัดเจน โดยเป็นที่รู้จักในชื่อ philosophical hermeneutics

อย่างไรก็ตาม แม้ยามที่กล่าวถึง “ปรัชญา hermeneutics” จะมีความหมายถึงนักปรัชญาที่รับอิทธิพลของไฮเดกเกอร์เป็นหลัก แต่บางกรณีคำว่า hermeneutics จะมีความสัมพันธ์กับนักปรัชญาคนอื่น ๆ เช่น นิตเช่

โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับคำว่า “hermeneutics of suspicion” คาร์ล-อ็อตโต อาเปล (Karl-Otto Apel) และ เจอร์เกน ฮาเบอร์มาส (Jurgen Habermas) โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับคำว่า “critical hermeneutics”

เหล่านี้คือแนวทางทั่วไปเพื่อหลีกเลี่ยงความสับสน แต่สำหรับในกรณีของปรัชญาแล้ว คงเป็นที่ตระหนักกันดีว่ามักพบการใช้คำที่ไม่ตรงกันเสมอ ตัวอย่างเช่น พาสาด (Pasad, 2002: 30n4) พบว่านักปรัชญาบางคนเรียกปรัชญาของ กาดามอร์ ว่าเป็น “dialectical hermeneutics” ขณะที่บางคนใช้คำนี้เรียก อาเปล หรือ ฮาเบอร์มาส ดังนั้น คำตอบที่แน่ชัดต้องอาศัยการพิจารณาบริบทของคำให้ถ่องแท้ นอกจากนี้ ในบริบทของ “ปรัชญา hermeneutics” นั้น แม้ว่านักปรัชญาในสาย ไฮเดกเกอร์ ได้แก่ กาดามอร์ และ ริเกอร์ เป็นต้น จะจัดเป็น “ปรัชญา hermeneutics” ได้โดยไม่ค่อยมีข้อโต้แย้ง ต่างจากนักปรัชญาสายอื่น ๆ เช่น อาเปล และ ฮาเบอร์มาส แต่ก็ต้องตระหนักด้วยว่าแนวคิดของนักปรัชญาเหล่านี้มีได้เหมือนกันเสียทีเดียว หากแต่ยังมีข้อโต้แย้งระหว่างกันด้วยซ้ำ

2.2 อรรถปริวรรตศาสนาหรือการตีความศาสนา

การตีความทางศาสนา (Religious Pluralism) หมายถึง ความจริงและความถูกต้องที่ไม่ได้จำกัดพิเศษเฉพาะในศาสนาใดศาสนาหนึ่ง เนื่องจากทุกศาสนาได้รับประโยชน์จากความจริง ดังนั้น การปฏิบัติตามหลักการของของศาสนาใดศาสนาหนึ่งพวกเขาก็สามารถได้รับการช่วยเหลือให้รอดพ้นได้ ด้วยเหตุนี้ บนพื้นฐานดังกล่าวนี้ การพิพาทกันระหว่างความถูกต้องกับความไม่ถูกต้อง ที่เกิดขึ้นระหว่างศาสนาต่าง ๆ ถูกเปลี่ยนจากการเป็นปฏิปักษ์ การโต้เถียง และการวิวาทกันทางศาสนาให้มีความสอดคล้อง และการเป็นห่วงเป็นใยเอาใจใส่ต่อกัน

การตีความพหุนิยมทางศาสนาได้เกิดขึ้นครั้งแรกในคริสต์ศาสนาในทศวรรษที่ผ่านมา โดย จอห์น เฮก (เกิด ค.ศ. 1922) เขาเป็นผู้วางแผนและได้ส่งเสริมให้เกิดขึ้น เขากล่าวว่า ในทัศนะของ ปรากฎการณ์วิทยา นิยามที่ว่าความหลากหลายทางศาสนาในรูปค่าง่าย ๆ หมายถึงความจริงที่ว่า ประวัติศาสตร์ของศาสนา คือ การแสดงแบบฉบับอันหลากหลายของแต่ละประเภทเหล่านั้น ในทัศนะของปรัชญา นิยามดังกล่าวคือการสังเกตทางทฤษฎี โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสัมพันธ์ระหว่างประเพณีต่าง ๆ ศาสนาที่ยิ่งใหญ่ของโลกได้ประกอบขึ้นโดยการรับรู้ที่แตกต่างกันจากความจริงสุดท้าย ในความลึกซึ้งแห่งศักดิ์สิทธิ์และในที่อื่น ๆ เป็นกระแสที่แตกต่างกันของประสบการณ์ทางศาสนา ซึ่งแต่ละจุดนั้นอยู่ในระดับอันเฉพาะเจาะจงที่เริ่มต้นขึ้นในประวัติศาสตร์ของมนุษย์ และตัวการที่รู้แจ้งด้วยปัญญาของตน

3. การตีความทางศาสนา

รูปแบบการตีความทางศาสนาได้สร้างหลักการต่าง ๆ ซึ่งจะขอกล่าวถึงบางประการดังต่อไปนี้ กล่าวคือ

3.1 การตีความในคัมภีร์พระไตรปิฎกของพระพุทธศาสนาเถรวาท

การตีความในคัมภีร์พระไตรปิฎก กล่าวคือ ในคัมภีร์พระไตรปิฎก มี 2 ความหมาย คือ พระธรรมวินัยของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และอีกความหมายหนึ่ง คือ คัมภีร์ที่บันทึกพระธรรมวินัย ซึ่งทั้ง 2 มีความเกี่ยวโยงกัน ดังนั้น แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการตีความในคัมภีร์พระพุทศาสนาเถรวาทมีวิวัฒนาการตามทฤษฎีการตีความตามที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา จะมีเทคนิคและวิธี การตีความ มีค่านึงถึงความเหมาะสมกับ

บริบททางสังคมหรือสภาพแวดล้อม และคำนึงความเหมาะสมกับจริตของผู้ฟัง และจริตของผู้ฟังจึงมีความสำคัญ และจำเป็นอย่างยิ่งในการตีความตามหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาที่มีลักษณะ 4 อย่าง ได้แก่

1) โดยลักษณะ คือ ลักษณะเฉพาะที่สำคัญของแนวคิดและทฤษฎีการตีความในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ที่เป็นแนวคิดและวิธีสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีลักษณะสำคัญ 4 ประการ คือ (1) ปฏิวัตินิยม (2) ปฏิรูปนิยม (3) อนุรักษนิยม (4) นวัตกรรมนิยม

2) หลักการ เป็นลักษณะแนวคิดและทฤษฎีการตีความคัมภีร์ในพระพุทธศาสนาเถรวาทที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงหลักการสำคัญที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาที่มีลักษณะสำคัญ 4 ประการ ได้แก่ (1) มัชฌิมนิยม (2) เหตุผลนิยม (3) บุรณาการนิยม

3) วิธีการ คือ การตีความคัมภีร์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท มีความสัมพันธ์สอดคล้องกับลักษณะที่แสดงให้เห็นถึงวิธีการได้อย่างชัดเจนภายในตัวได้ 3 ประการ คือ (1) วิภาษวาทนิยม (2) สหณินิยม (3) สมณินิยม

4) วัตถุประสงค์ แนวคิดและทฤษฎีการตีความที่มีลักษณะ หลักการ และวิธีการดังกล่าวข้างต้น ที่มีวัตถุประสงค์ของแนวคิดและทฤษฎีการตีความคัมภีร์ในพระพุทธศาสนา อาจจำแนกเป็น 3 ประการ คือ (1) ประโยชนนิยม (2) สัจนิยม (3) วิมุตตินิยม

การตีความในศาสนา อาจเป็นไปได้ที่จะได้รับการพิจารณาระหว่างศาสนาด้วยกันในขณะที่ทุกศาสนานั้นถูกต้อง หรือทุกศาสนาต่างได้ประโยชน์จากความจริงทั้งสิ้น หรืออาจเป็นไปได้ที่ว่าในศาสนานั้น อาจแบ่งออกเป็นนิกายต่าง ๆ และแต่ละนิกายนั้นต่างเป็นเจ้าของความจริงทั้งสิ้น ถึงแม้บางครั้งอาจจะขัดแย้งกันในเรื่องความจริงทางศาสนา แต่ก็ไม่ได้เอามาหักล้างกัน แม้การตีความทางศาสนานั้นจะใช้ปรัชญามาช่วยบ้าง แต่นำมาเพื่อสนับสนุนคำสอนในศาสนาเท่านั้น การศึกษาแนวคิดและทฤษฎีการตีความทางศาสนา นับว่าเป็นสิ่งสำคัญยิ่งในยุคปัจจุบัน ที่เป็นสังคมยุคข่าวสารข้อมูล ผูกโยงอยู่กับภาษาทั้งภาษาพูด ภาษาเขียน การสื่อสารด้วยภาษาเหล่านั้น ล้วนต้องอาศัยการตีความเพื่อให้ความเข้าใจความหมายที่แฝงอยู่ในภาษานั้น ๆ จากการศึกษาวิจัยนี้ ทำให้เห็นว่า มนุษย์มีพัฒนาการในการศึกษาตีความมาโดยตลอดตามลำดับจนมีรูปแบบการตีความที่เป็นระบบ และได้ถูกนำมาใช้ในการศึกษาตีความทางด้านศาสนาและศาสตร์อื่น ๆ ด้วย จากกรณีศึกษาการตีความหลายสำนัก ล้วนมีความพยายามในการตีความที่ตั้งอยู่บนรูปแบบการตีความคัมภีร์ด้วยกันทั้งสิ้น แต่มีจุดเน้นที่ต่างกัน และยังไม่ครอบคลุมรูปแบบทั้งหมด การตีความจึงตั้งอยู่บนฐานของผู้อ่านเป็นหลัก แล้วนำองค์ประกอบอื่นมาสนับสนุนการตีความของตน ที่เป็นเช่นนี้ เนื่องมาจากเงื่อนไขด้านผู้อ่านยังขาดคุณสมบัติบางประการ เช่น ความซื่อตรง ความมีใจเป็นกลาง และคุณสมบัติด้านภาษา ตลอดจนบริบททางสังคม การศึกษาตีความคัมภีร์ตามรูปแบบการตีความที่ผู้วิจัยเสนอ ต้องประสานสอดคล้อง มีความเชื่อมโยงกันระหว่างผู้สื่อความคัมภีร์ และผู้อ่าน รวมถึงปัจจัยร่วมทางบริบทสังคมที่ต้องนำมาพิจารณาประกอบด้วย และให้ความสำคัญแก่เงื่อนไขปัจจัยทั้งสามนั้นเท่าเทียมกัน

3.2 การตีความในคัมภีร์อัลกุรอานอิสลาม

วิธีที่ 1 : ความแตกต่างระหว่างแก่นแท้ของศาสนาและความจริงศาสนา โดยให้สาระสำคัญไปที่แก่นของศาสนา โดยไม่ต้องใส่ใจต่อความจริงต่าง ๆ ของศาสนา ซึ่งโดยปกติแล้วในวิธีการนี้ หลักการสอน พิธีกรรม และประเพณี จะถือว่าอยู่ในฐานะของความจริงและเป็นเปลือกนอกของศาสนาเท่านั้น

วิธีที่ 2 : คำอธิบายนี้จะเน้นเรื่องประสบการณ์ทางศาสนา ซึ่งประสบการณ์ทางศาสนาจะอยู่พร้อมกับการรายงาน และการอธิบาย ด้วยเหตุผลที่ว่ามีการกิจอื่นมากมายได้สอดแทรกเข้ามา เช่น คำเริ่มต้นต่างภูมิหลังทางวัฒนธรรม และการรู้จักสิ่งเหล่านี้เองที่ก่อให้เกิดความหลากหลาย ดังนั้น ในความเป็นจริงก็เท่ากับเป็นการฉายภาพประสบการณ์ทางศาสนาเดียวกัน ในรูปแบบของวัฒนธรรมหลากหลาย

วิธีที่ 3 : การอ่าน คือวิธีการที่มนุษย์เชื่อว่าศาสนาควรให้ความสำคัญและเน้นย้ำ เนื้อภารกิจธรรมดอันเป็นจุดร่วมในโลกนี้ และพิจารณาสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิตอันเป็นส่วนรวมเดียวกัน ที่สำคัญบทวิภาษธรรมดานั้นควรเก็บรักษาไว้เพื่อตัวเอง

วิธีที่ 4 : ทุกศาสนามีศาสนอันเดียวกัน และด้วยการวิเคราะห์เล็ก ๆ น้อย ๆ ก็จะสามารถปลดปล่อยความแตกต่างออกไปได้ ในความเป็นจริงแล้วความแตกต่างทางศาสนา เกิดจากความแตกต่างในการตีความ และความแตกต่างกันของภาษา

วิธีที่ 5 : ขึ้นอยู่กับความแตกต่างระหว่างความจริงในตัวของมันและความจริงที่อยู่กับเรา เป็นจริงด้วยตนเอง แต่เนื่องจากว่าศาสนาได้เผชิญกับมนุษย์และด้วยสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ประกอบกับวัฒนธรรมที่มีความแตกต่างศาสนาจึงเกิดความหลากหลายขึ้นมา

วิธีที่ 6 : ขึ้นอยู่กับวิสัยทัศน์ของผู้ตีความเป็นสิ่งสำคัญ และความรู้เดิมของผู้ที่จะตีความในช่วงเวลาที่จะทำความเข้าใจในข้อความ

3.3 การตีความในคัมภีร์ไบเบิลของคริสต์ศาสนา

การตีความในคัมภีร์ไบเบิล มีลักษณะที่นิยมกันอยู่ 5 อย่าง คือ

1) ตีความโดยพยัญชนะ (Literary interpretation) คือ คัมภีร์ว่าอย่างไร ก็เข้าใจตรงตามความหมายของคำอย่างนั้น เช่น “พระเจ้าสร้างโลก 6 วัน” ก็เข้าใจว่า 6 วัน ๆ 24 ชั่วโมง กลางคืน 12 ชั่วโมง กลางวัน 12 ชั่วโมง มีเวลาเช้า สาย บ่าย เย็น อย่างที่เราเข้าใจกันทุกวันนี้ “พระอินทร์มีบริวาร 84,000” ก็เข้าใจว่ามีตามจำนวนนั้นจริง ๆ เป็นต้น

2) ตีความโดยสัญลักษณ์ (Symbolical interpretation) ถือว่า เรื่องราวต่าง ๆ ที่กล่าวไว้เป็นเพียงสัญลักษณ์ที่ต้องการสอนเท่านั้น ใครสามารถเข้าใจสัญลักษณ์ก็เข้าใจได้ลึกซึ้ง ใครตีความสัญลักษณ์ไม่แตกก็เข้าใจ โดยพยัญชนะหรือโดยอรรถตามอรรถาธิบาย ใครเข้าใจแค่นี้ก็ปฏิบัติไปตามที่ตนเข้าใจ เช่น “พระเจ้าสร้างโลก 6 วัน” เป็นสัญลักษณ์ หมายถึง ข้อธรรมที่ว่ามนุษย์เราพึงทำงานสัปดาห์ละ 6 วัน วันสุดท้ายต้องพักผ่อนและอุทิศให้กับศาสนา ศิวลึงค์ หมายถึง พลังสร้างสรรค์ในเอกภพ มาร หมายถึง กิเลสตัณหาในตัวมนุษย์เรานั่นเอง เป็นต้น

3) ตีความโดยอรรถ (Idiomatonic interpretation) คือ เข้าใจตามสำนวนภาษา เช่น “พระเจ้าสร้างโลก 6 วัน” ก็เข้าใจว่า 6 วาระ วาระหนึ่ง ๆ นานเท่าไรก็ได้ อาจจะเป็นล้านๆ ปีก็ได้ ไม่จำเป็นจะต้องหมายถึงวันละ 24 ชั่วโมงอย่างที่เข้าใจกันโดยทั่วไป “พระอินทร์มีบริวาร 84,000 คน” ก็ได้ “ตลอดกาลนิรันดร์” อาจจะหมายความว่านานมากเหลือเกินเท่านั้นก็ได้

4) ตีความตามเหตุผล (Rational interpretation) ทุกตอนต้องถามว่า ทำไม...ทำไม...เช่น ทำไมพระเจ้าสร้างโลก ทำไมจึงต้องใช้เวลา 6 วัน ทำไมจึงสร้างมนุษย์แล้วปล่อยให้ทำบาป ทำไมพระเจ้าถึงไม่ให้มนุษย์สบาย

กว่านี้ ฯลฯ ยิ่งใช้เหตุผลก็ยิ่งแตกแยกกันไป ทะเลาะกัน เห็นห่างจากจิตตารมณ์ของศาสนาเข้าทุกที การตีความเช่นนี้เป็นผลสืบเนื่องจากรูปแบบความคิด (หรือกระบวนทัศน์) ที่เทิดทูนเหตุผลวิทยาศาสตร์ อะไรที่อธิบายตามวิธีการวิทยาศาสตร์ไม่ได้ ก็ถือว่าไม่ได้มาตรฐาน

5) ตีความตามประเภทวรรณกรรม (Literary-form interpretation) วิธีนี้ไม่กำหนดตายตัว ต้องดูเป็นคัมภีร์ๆ เป็นเรื่องๆ และเป็นตอนๆ ไป คือแล้วแต่ว่าตอนใด ผู้นิพนธ์ใช้ประเภทวรรณกรรมใด ก็ให้ตีความตามประเภทของวรรณกรรมประเภทนั้น โดยพยายามเข้าถึงเจตนา สิ่งแวดล้อม สภาพจิตใจและข้อมูลที่เกี่ยวข้องอื่นๆ เท่าที่ทราบได้ หรือสันนิษฐานได้ วิธีนี้ยากและต้องค้นคว้าไปเรื่อยๆ แต่ก็เหมาะสำหรับเข้าใจอย่างนักวิชาการที่มีวิจารณ์ญาณในการวิเคราะห์และประเมินค่าเป็นขั้นเป็นตอน (กิริติ บุญเจือ, 2546, 68-69)

4. อรรถปริวรรตศาสนาสู่ปรัชญาศาสนา

ปรัชญาศาสนา คือ การตรวจสอบทางปรัชญาของประเด็นหลักและแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับศาสนา การอภิปรายทางปรัชญาในหัวข้อดังกล่าวมีมาตั้งแต่สมัยโบราณ และมีปรากฏอยู่ในตำราที่รู้จักกันมากเกี่ยวกับปรัชญา ทั้งในอภิปรัชญา ญาณวิทยาและคุณวิทยา ปรัชญาศาสนา ได้แก่

ก. ปรัชญาและศาสนา (Philosophy and Religion) ที่ต่างฝ่ายต่างแยกกันอยู่โดยไม่เกี่ยวข้องกัน

ข. ปรัชญาเพื่อศาสนา (Philosophy for Religion) ที่ปรัชญามีไว้เพื่อรับใช้และอธิบายแต่เพียงความเป็นจริงของศาสนา

ค. ปรัชญาและเทววิทยา (Philosophy and Theology) ที่ต่างฝ่ายต่างแยกกันอยู่ ต่างฝ่ายต่างเอาชนะซึ่งกันและกัน และโจมตีความจริง/วิธีการได้มาซึ่งความจริงที่แต่ละฝ่ายนำเสนอ โดยเฉพาะการอธิบายเรื่องพระเจ้า/การปฏิเสธรพระเจ้า

ง. ปรัชญาเพื่อเทววิทยา (Philosophy for Theology) ที่ปรัชญามีไว้เพื่อสนับสนุนแนวคิดทางเทววิทยาเท่านั้น

จ. ปรัชญาของเทววิทยา (Philosophy of Theology) ที่ปรัชญาเป็นส่วนหนึ่งของแนวคิดทางเทววิทยา ปรัชญาศาสนา “ไม่ได้เป็นสาขาหนึ่งของเทววิทยา” (William, 1976: 56)

ปรัชญาศาสนาเป็นการตั้งคำถามและพยายามตอบปัญหาเกี่ยวกับศาสนา อธิบายศาสนาตั้งแต่ยุคโบราณที่มนุษย์ใช้สติปัญญา “อธิบายหรือป้องกันความเชื่อศรัทธา” (William, 1976: 49) ซึ่งเราเห็นชัดเจนในแนวคิดปรัชญาตะวันออก (โดยเฉพาะปรัชญาอินเดียโบราณ) ซึ่งมีลักษณะเป็นปรัชญาศาสนา (Muller cited in William, 1976) และในปรัชญาตะวันตกยุคกลาง ซึ่งได้ชื่อว่าเป็นปรัชญาศาสนาโดยตรง (โดยเฉพาะการนำปรัชญามาอธิบายศาสนาคริสต์ และอิสลาม) ที่นำแนวคิดเชิงปรัชญามาอธิบายมโนภาพต่าง ๆ ของศาสนา ถ้อยแถลงของนักคิดเชิงศาสนา และปรากฏการณ์ของประสบการณ์เชิงศาสนา (William, 1976: 56) ด้วยการตั้งคำถามและใช้วิธีการเชิงปรัชญาเกี่ยวกับศาสนา เพื่อตอบปัญหาต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับศาสนา ซึ่งแบ่งได้ 5 สาขา ดังนี้

4.1 อภิปรัชญา (Metaphysics) ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวข้องกับปัญหาทั่ว ๆ ไปในเรื่องสัจธรรม มนุษย์ โลก และพระเจ้า อภิปรัชญานั้นศึกษา 3 ด้าน ดังนี้

(1) อภิปรายว่าด้วยธรรมชาติ เป็นการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับสสาร กาล อวกาศ ชีวิต วิวัฒนาการ ระบบจักรกลของเอกภพ และความเป็นเหตุเป็นผล

(2) อภิปรายว่าด้วยจิตวิญญาณ เป็นการศึกษาค้นคว้าถึงกำเนิดวิญญาณ จุดหมายปลายทาง และความสัมพันธ์ระหว่างกายกับจิตวิญญาณ

(3) อภิปรายว่าด้วยพระเจ้า ศึกษาถึงธรรมชาติ และคุณลักษณะของพระเจ้า ความสัมพันธ์ระหว่างพระเจ้ายกกับวิญญาณทั้งปวง

นอกจากนั้น อภิปรายยังถูกเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ภววิทยา” (Ontology) ทฤษฎีว่าด้วยความมีอยู่ พยายามสืบค้นหาความมีอยู่จริงของสรรพสิ่ง ความมีอยู่จริงของโลก ความมีอยู่จริงของวิญญาณ และความมีอยู่จริงของพระเจ้าเป็นเจ้าที่สมบูรณ์

4.2 ญาณวิทยา (Epistemology) หรือศาสตร์ว่าด้วยความรู้ ศึกษาค้นคว้าถึงธรรมชาติแห่งความรู้ของมนุษย์ ความรู้ของมนุษย์เกิดขึ้นมาได้อย่างไร และความรู้นี้จะสามารถเข้าถึงสัจธรรมหรือไม่เพียงไร มนุษย์สามารถรู้โลก จักรวาล และพระเจ้าได้หรือไม่ ถ้ารู้ได้จะแน่ใจได้อย่างไรว่าเป็นความรู้จริง ความรู้เช่นไรจึงเป็นความรู้จริง สิ่งที่เราตามองเห็นเราจะแน่ใจได้อย่างไรว่าเป็นความจริง

4.3 ตรรกศาสตร์ (Logic) ศึกษาเกี่ยวกับกฎเกณฑ์ในการใช้เหตุผลที่สมบูรณ์ และปัญหาอื่น ๆ ที่สามารถสรุปได้ด้วยเหตุผล เช่น นิรนัย อุปนัย เป็นต้น

4.4 จริยศาสตร์ (Ethics) ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับปัญหาในทางศีลธรรม หามาตรฐานในการตัดสินความถูกและผิดซึ่งเกี่ยวกับความประพฤติของมนุษย์ และจุดมุ่งหมายอันประเสริฐสุดของชีวิต และศึกษาปัญหาสำคัญอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับระบบศีลธรรม เช่น ระบบศีลธรรมเป็นอย่างไร ใครเป็นผู้กำหนดระบบศีลธรรมขึ้นมา ใช้กับมนุษย์ มนุษย์หรือพระเจ้าเป็นผู้กำหนดระบบศีลธรรม ถ้ามนุษย์เป็นผู้กำหนดขึ้นมา แล้วจะเชื่อได้อย่างไรว่าระบบศีลธรรมที่มนุษย์สร้างขึ้นมานั้นจะถูกต้องเสมอไป เพราะมนุษย์ยังไม่สมบูรณ์ ถ้าพระเจ้าเป็นผู้กำหนด แล้วจะพิสูจน์ได้อย่างไรว่าพระเจ้อมีอยู่จริง

4.5 สุนทรียศาสตร์ (Aesthetics) ศาสตร์อันว่าด้วยปัญหาเกี่ยวกับความงามและการตัดสินคุณค่าของความงาม ความงามเกิดจากจิตหรือเกิดจากวัตถุ นอกจากนั้น เราเรียกว่าทฤษฎีที่ว่าด้วยคุณค่าว่า “คุณวิทยา” หรือ “อรรถศาสตร์” (Axiology) ซึ่งเป็นศาสตร์ที่แยกไปกล่าวถึงปัญหาเกี่ยวกับคุณค่า (values) และการตัดสินคุณค่า (ญาณวชิระ, 2549, 280)

ปรัชญาศาสนา หมายถึง แนวคิดทางปรัชญาที่ศึกษาและอธิบายความหมายและคุณค่าของศาสนา เน้นการตั้งคำถามเชิงศาสนา และพยายามหาคำตอบด้วยหลักการของปรัชญา อันสะท้อนถึงความสัมพันธ์ระหว่างปรัชญากับศาสนา หรือเหตุผลกับความเชื่อ โดยมีพื้นฐานบนความเข้าใจว่า มนุษย์ตระหนักถึงชีวิตของตนว่ามีคุณค่าและความหมาย มีความปรารถนาและมีศักยภาพที่จะบรรลุถึงความจริงสูงสุด มนุษย์จึงพยายามแสวงหาค่านิยมและความหมายของชีวิตที่ตนตัดสินใจเลือก ด้วยการทุ่มเทชีวิตสู่เป้าหมายอันเป็นคุณค่าที่แท้จริงของชีวิตที่ได้รับอิทธิพลและชี้นำมาจากคำสอนของศาสนาใดศาสนาหนึ่ง ว่าเป็นเครื่องมือในการโน้มน้าวจิตใจของศาสนิกในความเชื่อของศาสนานั้น ๆ ส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับแนวคิดของพระเจ้าหรือเทพเจ้า เนื่องจากการพัฒนาทางประวัติศาสตร์ของศาสนาหลาย ๆ ศาสนามีความคล้ายคลึงกัน ปรัชญาเหล่านี้มักจะถือว่าเป็นสากล รวมถึงความ

เชื่อที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดทางศาสนา เช่น ชีวิตหลังความตาย วิญญาณและปาฏิหาริย์ แต่ละศาสนายังมีปรัชญาที่แตกต่างจากศาสนาอื่น ๆ และปรัชญาเหล่านี้ได้รับการชี้ผ่านแนวคิดและค่านิยมที่อยู่เบื้องหลังคำสอนที่เกี่ยวข้องกับระบบความเชื่อของศาสนานั้น ๆ ด้วย

5. สรุป

การศึกษาอรรถปริวรรตศาสนาและปรัชญาศาสนาทำให้เห็นว่า มนุษย์มีพัฒนาการในการตีความศาสนา โดยตลอดตามลำดับจนมีรูปแบบการตีความที่เป็นระบบ จากกรณีศึกษาการตีความทั้งสามสำนัก ล้วนมีความพยายามในการตีความที่ตั้งอยู่บนรูปแบบการตีความคัมภีร์ด้วยกันทั้งสิ้น แต่มีจุดเน้นที่ต่างกัน การตีความจึงตั้งอยู่บนฐานของคำสอนเป็นหลัก แล้วนำองค์ประกอบอื่นมาสนับสนุนการตีความของตน ที่เป็นเช่นนี้ก็มาจากเงื่อนไขด้านคำสอนที่เน้นคุณสมบัติบางประการที่แตกต่างกัน เช่น ความศรัทธา เหตุผล และปัญญา การตีความศาสนาที่ผู้วิจัยนำเสนอ ต้องการให้เห็นถึงความประสานสอดคล้อง มีความเชื่อมโยงกันระหว่างผู้สื่อความ คัมภีร์ และผู้อ่าน รวมถึงปัจจัยร่วมทางบริบทสังคมที่ต้องนำมาพิจารณาประกอบด้วย

ปรัชญาศาสนา คือรูปแบบการตีความที่เป็นระบบ เน้นการตั้งคำถามเชิงศาสนา และพยายามหาคำตอบด้วยหลักการของปรัชญา ในด้านอภิปรัชญา ญาณวิทยา ตรรกศาสตร์ จริยศาสตร์ และสุนทรียศาสตร์ อันสะท้อนถึงความสัมพันธ์ระหว่างปรัชญากับศาสนา หรือเหตุผลกับความเชื่อ โดยมีพื้นฐานบนความเข้าใจว่า มนุษย์ตระหนักถึงชีวิตของตนว่ามีคุณค่าและความหมาย มีความปรารถนาและมีศักยภาพที่จะบรรลุถึงความจริงสูงสุด คุณค่าและความหมายของชีวิตที่ตนตัดสินใจเลือก รวมถึงความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดทางศาสนา เช่น ชีวิตหลังความตาย วิญญาณและปาฏิหาริย์ แต่ละศาสนายังมีปรัชญาที่แตกต่างจากศาสนาอื่น ๆ และปรัชญาเหล่านี้ได้รับการชี้ผ่านแนวคิดและค่านิยมที่อยู่เบื้องหลังคำสอนที่เกี่ยวข้องกับระบบความเชื่อของศาสนานั้น ๆ เมื่อปรัชญาเข้าไปเกี่ยวข้องกับศาสนา วิเคราะห์และวิพากษ์ศาสนาในมุมมองของเหตุผลเพื่อให้ศาสนิกชนมองเห็นเหตุผลที่อยู่ในคำสอนทางศาสนาซึ่งคนทั่วไปอาจมองไม่เห็น และเพื่อนำคำสอนต่าง ๆ มาร้อยรัดเข้าด้วยกันให้เป็นระบบความคิดเพื่อประโยชน์ของการศึกษาหาความรู้ การทำหน้าที่นี้ทำให้ปรัชญาช่วยให้ศรัทธาทางศาสนามีเหตุผลมากขึ้น ส่วนประโยชน์ตอบแทนที่ปรัชญาได้รับการไปเกี่ยวข้องกับศาสนา คือการเพิ่มเนื้อหาสาระของปรัชญาให้มีมิติทางศาสนาหรือทางจิตวิญญาณของมนุษย์มากขึ้น

6. เอกสารอ้างอิง

- กิริติ บุญเจือ. 2546. *ปรัชญาและศาสนาเพื่อสันติภาพ ชุดรวมบทความเล่มที่ 6 มนุษย์กับสันติภาพ*. พิมพ์ ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร. 2555. *ศาสตร์แห่งการตีความแนวพุทธ*. 9 กุมภาพันธ์ 2555. <http://oldweb.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?article_id=449&articlegroup_id=102> (7 February 2022).

- ญาณวชิระ. 2549. *ทฤษฎีเบื้องต้นแห่งปรัชญาไทย : กำเนิดและพัฒนาการความคิดด้านอภิปรัชญา ญาณวิทยา จริยศาสตร์ จักรวาลวิทยา และสุนทรียศาสตร์ไทย*. กรุงเทพมหานคร : วชิราสำนักพิมพ์.
- Briggs, R. S. 2006. What Does Hermeneutics Have to Do With Biblical Interpretation? *Heythrop Journal* XLVII.
- Bleicher, J. 1980. *Contemporary Hermeneutics: Hermeneutics as Method, Philosophy and Critique*. London: Routledge.
- Duke, J. 1977. Schleiermacher: On Hermeneutics. In F. D. E. Schleiermacher. *Hermeneutics: The Handwritten Manuscripts*.
- Hoy, D. C. 1993. Heidegger and the Hermeneutic Turn. In Charles Guignon (ed.). *The Cambridge Companion to Heidegger*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Inwood, M. 1998. Hermeneutics. In Edward Craig (ed.). *Routledge Encyclopedia of Philosophy*. London: Routledge. [CD- Rom Version 1.0].
- Prasad, A. 2002. The Contest over Meaning: Hermeneutics as an Interpretive Methodology for Understanding Texts. *Organizational Research Method* 5(1):
- Ricoeur, P. 1981. The Task of Hermeneutics. In *Hermeneutics and the Human Sciences: Essays on Language, Action and Interpretation*, (Ed. and Trans. John B. Thompson). Cambridge: Cambridge University Press.
- Seebom, T. M. 2004. *Hermeneutics. Method and Methodology*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.
- Wallace, V. A. 2003. The Methodological Relevance of Contemporary Biblical Scholarship to the Study of Buddhism. In Roger Jackson and John Makransky (eds.). *Buddhist Theology: Critical Reflections by Contemporary Buddhist Scholars*. London: RoutledgeCurzon.